

Лариса МАСЕНКО,

доцент кафедри сучасної української мови
Київського Національного університету ім. Т.Г.Шевченка

МОВА ПРИСТОСУВАННЯ І МОВА ПРОТИСТОЯННЯ (ДО ПИТАННЯ МОВНОГО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ В ДЕФОРМОВАНІЙ МОВНІЙ СИТУАЦІЇ)

Основні перешкоди в справі повернення українській мові усієї повноти функцій пов'язані зі сформованою російськомовною атмосферою наших міст, що породжує ефект мовного диктату середовища. Адже згідно із законом соціалізації «жодна з осіб не може ізолюватися від реакції на неї навколишніх осіб, яка впливає на її поведінку та видозмінює останню на всіх стадіях життєвого циклу».¹ Українське урбаністичне середовище створює психологічно комфортні умови для російськомовної частини населення і дискомфортні для тих, хто зберігає вірність рідній мові. Говорити українською в усіх ситуаціях міських контактів означає повсякчас долати опір мовного середовища. Можна сказати, що мовно-культурна атмосфера наших міст зробила російську мовою пристосування, а українську мовою протистояння.

Звичка користуватися російською в побуті при вимушеному переході на українську в професійній діяльності породжує явище так званої «дерев'яної» мови, мови, що їй бракує природності вимови, виразності, гнучкості, достатнього лексичного запасу. Пародійні рядки Олександра Ірванця «Як ти звучиш калиново-дубово, рідна моя українська мова» асоціюють саме з таким поширеним типом мовлення, пов'язаним з нату́жним внутрішнім перекладом з російської.

Обмежене використання української в усному спілкуванні гальмує і ускладнює справу оздоровлення інших стилів, зокрема адміністративно-ділового і, особливо, наукового як незалежних, заснованих на власному ґрунті мовних утворень. Внесення змін в наукову термінологію, необхідність припинення практики калькування російської термінології, завдання адаптації навали англomовних запозичень, зумовленої новими політичними умовами, – все це потребує повноцінного функціонування української мови не тільки в писемній, а і в усній практиці наукового спілкування. Без нього переважна більшість слухних рекомендацій у галузі термінотворення зависає в повітрі.

Відсутність умов для спілкування українською ускладнює навчальний процес оволодіння мовою. Чи не

найбільше проблем у зв'язку з диктатом мовного середовища виникає перед дітьми, які виховуються в україномовних родинах.

На заняттях з соціолінгвістики в Київському Національному університеті ми обговорювали із студентами проблему виховання дітей в умовах деформованої мовної ситуації. В центр полеміки було винесено питання: як виховувати дитину, усвідомлюючи, що, тільки-но коло її контактів вийде за межі родини, вона потрапить в оточення, яке говорить іншою мовою. Готувати до цього дитину заздалегідь, тобто вчити її вже змалку двом мовам, чи надавати перевагу одномовному вихованню?

В українському мовознавстві і педагогіці відсутні наукові дослідження цієї надзвичайно актуальної для українців проблеми. Її торкнувся лише Юрій Шевельов у вступній статті до упорядкованого ним збірника мало відомих праць Олександра Потебні, в яких мовознавець розглядає і зазначені питання. О.Потебня різко виступав проти дво- і багатомовного навчання. Зокрема російську школу, де вивчали аж п'ять мов, він називав «діотською». Ю.Шевельов вважає ці погляди О.Потебні «дуже спірними» і такими, що «найкраще їх спростовує біографія самого вченого». Водночас Ю.Шевельов не дає однозначної відповіді на питання, а висловлює думку, що остаточне розв'язання її належить компетенції психологів.²

Для підсумкового залікового завдання з соціолінгвістики дехто із студентів обрав саме цю тему. Дві роботи – Ганни Грозовської і Романа Кисельова здались мені особливо цікавими, можливо, тому, що їх автори – магістранти, котрі вже набули певні фахові філологічні знання, зробили спробу осмислити власний досвід формування в середовищі, що протидіяло їхньому внутрішньому прагненню лишатися українцями.

¹ Гіденс Ентоні. Соціологія. – К., 1999. – С.667.

² Потебня Олександр. Мова. Національність. Денаціоналізація. (Упорядкування і вступна стаття Юрія Шевельова). – Нью-Йорк, 1992. – С.12.

МОВНА ПОЛІТИКА І ДИТЯЧИЙ ТРАВМАТИЗМ

1. Проблема одно- чи багатомовного виховання дітей у сучасній Україні не є суто теоретичною чи рутинною педагогічною, яку можна було б вивчати з академічною відстороненістю і розв'язувати апробованими методами. Таких методів минулі десятиліття сам не залишили – з відомих, звичайно ж, причин... Та й тепер, коли ці причини відпали і коли ми, нарешті, визнали існування цієї проблеми як політично визначальної і повсякденно-практичної, рівень її осмислення залишається далеким від наукового. Деякі автори поважних монографій і газетних статей підходять до неї без огляду на реальну мовну ситуацію в суспільстві і, як

наслідок, неминуче скокують або до безплідного теоретизування, або, як то бачимо в сумнозвісній статті Білодіда й Озерової в «Комсомольской правде», до відвертої спекуляції.

2. Якщо в мовній свідомості суспільства статус державної (офіційної) мови достатньо високий і при цьому всі інші мови сприймаються саме як інші, то вивчення цих мов справді може сприяти культурному становленню особистості й розвитку країни загалом. І навпаки, білінгвізм, надто ж явлений у нашому варіанті, не веде до багатомовності і полікультурності, оскільки поступово перетворюється на